

## บทที่ 4

### ลักษณะการศึกษา

ลักษณะการศึกษานี้อยู่ในรูปแบบตามลักษณะทางธรรมชาติ ซึ่งแนวความคิดของมนุษย์ ที่ต่างคิดและเชื่อไม่เหมือนกัน นอกจานี้ยังแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม ตามลักษณะความจำเป็น และความต้องการของสังคมอีกด้วย ลักษณะการศึกษานั้นอาศัยพื้นฐานแห่งความคิดของปรัชญาบริสุทธิ์ ซึ่งนักปรัชญาการศึกษาระบบนี้ ๆ อาจจะอาศัยแนวคิดจากปรัชญาบริสุทธิ์หลาย ๆ สาขาผสมกัน เพื่อการจัดระบบความคิดขึ้นใหม่ให้สมบูรณ์ หรือกลยุทธ์ของลักษณะการศึกษาอาจจะอาศัยแนวความคิดจากปรัชญาบริสุทธิ์สาขาเดียวกันมาเป็นรากฐานของตน ลักษณะเช่นนี้จึงมีผลให้ลักษณะการศึกษานี้ในระบบมีแนวคิดที่คล้ายคลึงหรือมีลักษณะที่ควบคู่กันอยู่ (บรรจุ จันทรสา, 2529 : 236) ลักษณะการศึกษาที่นักการศึกษาได้จัดไว้มีด้วยกันหลายลักษณะ ใช้กับลักษณะการศึกษาทั้งในระบบและนอกระบบโรงเรียน ซึ่งได้แก่ ลักษณะการศึกษาสารัตถนิยม ลักษณะการศึกษา นิรันดรนิยม ลักษณะการศึกษาพิพัฒนาการนิยม ลักษณะการศึกษาปฏิวัตินิยม ลักษณะการศึกษาเสรีนิยม ลักษณะการศึกษา พฤติกรรมนิยม ลักษณะการศึกษานุษยนิยม และลักษณะปรัชญาการศึกษา โดยในแต่ละลักษณะถ้าถือความเป็นมา แนวคิดพื้นฐาน ความเชื่อทางการศึกษา องค์ประกอบของการศึกษา ได้แก่ หลักสูตร ผู้สอน ผู้เรียน กระบวนการเรียนการสอน

#### ลักษณะการศึกษาสารัตถนิยม (Essentialism)

##### ความเป็นมา

สารัตถนิยม (Essentialia) หมายถึง แก่นสารที่จำเป็นหรือเนื้อร่างที่เป็นหลักสำคัญ ความเชื่อของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เกิดขึ้นในสหรัฐอเมริกา เมื่อประมาณปี ค.ศ.1930 โดยมีกลุ่มนักการศึกษาและนักปรัชญาทั้งฝ่ายจิตนิยมและฝ่ายวัตถุนิยมของสหรัฐอเมริกาที่มีทัศนะทางอนุรักษณ์นิยม ได้รวมกลุ่มกันเพื่อต่อต้านแนวความคิดฝ่ายพิพัฒนาการนิยมซึ่งกำลังเผยแพร่อยู่ในขณะนั้น กลุ่มนักการศึกษาที่มีแนวความเชื่อในทางอนุรักษณ์นิยมมีผู้นำที่สำคัญคือ วิลเลียม ชี แบเกเตอร์ (William C. Bagley) และนักการศึกษาที่มีความเชื่อแนวเดียวกัน เช่น โภมัส บริกส์

(Thomas Briggs) และ เฟรเดอริก บรีด (Frederich Breed) เป็นต้น บุคคลเหล่านี้ได้รวมกัน จัดตั้งเป็น “คณะกรรมการฝ่ายสารัตถนิยม เพื่อความก้าวหน้าทางการศึกษาของสหรัฐอเมริกา” ขึ้นในปี ค.ศ. 1946 เพื่อเผยแพร่ความเชื่อของฝ่ายสารัตถนิยมจนถึง ค.ศ. 1946 แบบเลี่ยงได้ถึง แก่กรรมจึงทำให้คณะกรรมการการศึกษานี้เลิกล้มไป แต่ความเชื่อตามแนวลักษณะปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมก็ได้แพร่หลายอย่างไปทั่วโลกในและภายนอกประเทศ ได้รับความนิยมสูงสุดในสหรัฐอเมริกาในระหว่างสงครามโลกครั้งที่ 2 และยังคงนิยมกันเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน และมีอิทธิพลต่อ การจัดการศึกษาในประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก ลักษณะปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมมีความเข้มแข็งใน ทางวิชาการและมีประสิทธิภาพในการสร้างค่านิยมเกี่ยวกับระเบียบวินัยได้เป็นอย่างดี (กิญโญ สาหะ, 2525 : 31)

## แนวความคิดพื้นฐาน

ลักษณะนี้มีรากฐานมาจากปรัชญาบริสุทธิ์ 2 ฝ่าย คือ จิตนิยม (Idealism) ซึ่ง เชื่อว่าจิตเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ โดยที่มนุษย์อาศัยอยู่นี้เป็นโลกแห่งจิต หรือเป็น นามธรรม ดังนั้นความรู้หรือความจริงจึงเกิดจากการคิด การหยั่งรู้เป็นสำคัญ และฝ่ายวัตถุนิยม (Realism) ที่เชื่อว่าวัตถุเป็นศาสตร์จริงแท้ในตัวมันเอง ความรู้หรือความจริงจึงเกิดจากการได้ สัมผัสหรือมีประสบการณ์กับสิ่งนั้น (Arthur K. Ellis, 1981 : 85)

## ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาสารัตถนิยมสรุปได้ดังนี้ (เพทุรย์ สินЛАวัตน์, 2524 : 64 - 65)

1. ให้การศึกษาในสิ่งที่เป็นเนื้อหาสาระ (Essential Subject Matter) ขึ้น ได้มาจากมรดก ทางวัฒนธรรม
2. ให้การศึกษาเพื่อการเรียนรู้ในเรื่องของความเชื่อ ทัศนคติ และค่านิยมของสังคมใน อดีต
3. ริเริ่มรักษาสิ่งต่าง ๆ ในอดีตเอาไว้

นอกจากที่กล่าวมาแล้วนี้ปรัชญาสารัตถนิยมนี้ยังมุ่งการพัฒนาผู้เรียนให้เป็นคนมี ระเบียบวินัย ทำงานหนัก ใช้สติปัญญาให้มาก และรักษาอุดมคติขันดึงงานของสังคมด้วย

# องค์ประกอบของการศึกษา

## หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมเป็นหลักสูตรแบบเนื้อหาวิชาและภาคด้านความรู้เป็นสำคัญ (บุญเลิศ นาคแก้ว, 2522 : 113) และเนื้อหาสาระที่เน้นจะเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ได้รับการกลั่นกรองมาแล้วอย่างดี หลักสูตรนี้มีวิชาพื้นฐาน คือ ภาษาไทยศาสตร์ คณิตศาสตร์ ประวัติศาสตร์ นอกจากนี้เนื้อหาที่เน้นเป็นพิเศษคือ เนื้อหาที่เกี่ยวกับศิลปะ ดนตรี วรรณคดี ค่านิยม และวัฒนธรรม ของสังคมที่ควรรักษาไว้ การจัดทำหลักสูตรนั้นจะเป็นหน้าที่ของครูและผู้เชี่ยวชาญ และหลักสูตรจะมีลักษณะควบคุมการเรียนการสอนล่วงหน้าและส่วนใหญ่จะเป็นแบบแผนเดียวกันทั่วประเทศ (ไพบูลย์ สินลารัตน์, 2524 : 65 – 66)

## ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยมให้ความสำคัญกับครูผู้สอนเป็นอย่างมาก เพราะครูผู้สอนเป็นผู้ที่กำหนด ตัดสิน และดำเนินการเกี่ยวกับการศึกษาทั้งหมด นอกจากนี้ครูผู้สอนต้องเป็นผู้ที่มีทั้งความรู้ดีและความประพฤติดี เพื่อเป็นแบบอย่างและเป็นผู้นำในห้องเรียนได้ดังที่ วิลเลียม ดับเบิลยู บริกแมน (William W. Brickman) กล่าวไว้ว่า “ปรัชญาสารัตถนิยมถือว่าครูเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา ครูต้องมีความรู้ทางการศึกษาทั่วไป (Liberal Education) ทฤษฎีการเรียนรู้แบบต่าง ๆ มีความรู้สึกซึ้งในจิตวิทยาของเด็กและกระบวนการเรียนรู้ สามารถแยกข้อเท็จจริงออกจากข้อมูลคติ ให้นักเรียนได้เข้าใจปรัชญาพื้นฐานทางการศึกษาและมีความเสียสละต่อชาชีพครู” (William W. Brickman, 1968 : ข้างใน ศุภร ศรีแวน, 2522 : 90)

## ผู้เรียน

เนื่องจากครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ ผู้เรียนจึงเป็นผู้รับ ผู้ฟัง ทำความเข้าใจกับเนื้อหาต่างๆ ที่ครูกำหนดให้เข้าใจ จดจำเพื่อนำไปถ่ายทอดต่อไป ต้องพากเพียร และอดทนในการเรียน (George F. Kneller, 1964 : 58) ผู้เรียนจึงเปรียบเสมือน “ภาชนะรองรับความรู้ที่ครูถ่ายทอดให้” (บรรจง จันทรสา, 2522 : 255) ดังนั้น ผู้เรียนจะต้องอดทนอยันหนันเพียรในการฝึกฝนเล่าเรียน

เข้าพึงคำสั่งสอนของครูและยึดมั่นในระเบียบวินัยอย่างเคร่งครัด ซึ่งทำให้ผู้เรียนในลักษณะเป็นผู้เชื่อพึงคำสั่งทำให้มีความริเริ่มเป็นตัวของตัวเองน้อย ขาดความเป็นผู้นำ

## · กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาสารัตถนิยม เน้นหลักสำคัญที่จะให้ผู้เรียนเข้าใจเนื้หาอย่างถ่องแท้ ครูจะจากให้ไว้กิจการต่าง ๆ ในภาระที่ต้องการความรู้ แต่ก็เน้นการเรียนการสอนแบบบรรยายเป็นหลัก ทั้งนี้เพื่อให้ได้เนื้อหาสาระมาก ๆ และมีความเชื่อว่าเนื้อหาสาระที่ได้คัดเลือกแล้วเป็นสิ่งที่มีคุณค่า การเรียนการสอนจะอาศัยหนังสือ ตำราต่าง ๆ เป็นสื่อการสอน ภาระงานตอบเพื่อทบทวนความเข้าใจในเนื้อหาวิชา ดังนั้น ผู้เรียนต้องเป็นผู้ที่มีความเพียรพยายามอย่างหนัก และจดจำวิชาการต่าง ๆ ให้ขึ้นใจ ส่วนครูจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความดี มีความสามารถในการถ่ายทอดวิชาและมีความสามารถในการชักนำให้ผู้เรียนรู้ในสิ่งที่มีประโยชน์และมีคุณค่า นอกจากนี้การเรียนการสอนในแนวนี้ยังเป็นการสร้างผู้นำในกลุ่มด้วยกล่าวคือ ผู้นำของกลุ่มคือผู้ที่เก่ง มีความสามารถในการจัดงานให้ได้ มีความประพฤติดี มีระเบียบวินัย (ณัฐพร คำมาสสอน, 2531 : 32 – 33)

## ลักษณะปรัชญาการศึกษานิรันดร์นิยม (Perennialism )

### ความเป็นมา

นิรันดร์ (Perennial) หมายถึง ภาวะไม่เปลี่ยนแปลง คงอยู่ชั่นนาน ปรัชญา尼รันดร์นิยม นี้เริ่มต้นจากสมัยกรีกโบราณ ลักษณะปรัชญาที่เป็นพื้นฐานของปรัชญาเริ่มต้นนี้ ได้แก่ คำสอนของบูรพา ปรัชญาเมืองกรีกโบราณ คือ คำสอนของโสคราติส พลาโต และอริสโตเตล (ทองปลิว ชุมชื่น, 2529 : 131) ต่อมาบูรพา โภมัส อะควินัส (St. Thomas Aquinas) ได้นำความเชื่อทางศาสนาโรมันคาธอลิกมาเกี่ยวข้องด้วย ปรัชญา尼รันดร์นิยมจึงเป็นผลของการผสมผสานกันระหว่างแนวความคิดของอริสโตเตลที่เรียกว่า Rational Humanism ซึ่งเน้นเฉพาะการใช้ความคิดและเหตุผลของบุคคลกับแนวความคิดของ บูรพา โภมัส อะควินัส ที่เรียกว่า Scholastic Realism ซึ่งคำนึงเรื่องความเชื่อเกี่ยวกับพระเจ้าเรื่องศาสนาและข้อเรียกวิธีทางศาสนาด้วย (ฐิติพงษ์ ธรรมานุสรณ์, 2522 : 77)

ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมเกิดขึ้นในขณะที่ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลกกำลังพัฒนา  
อุดสาหกรรม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีใหม่ ๆ นำระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมมาใช้มีการแข่งขัน<sup>1</sup>  
การค้าอย่างไม่เป็นธรรม ครอบครัวไม่มีเวลาอบรมสมำชิกในครอบครัว และที่สำคัญคือ มนุษย์  
เริ่มเสียความเป็นมนุษย์ไปที่ละน้อย ๆ ในกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี นักปรัชญาและนักการ  
ศึกษากลุ่มนึงจึงเสนอปรัชญาการศึกษาที่มีจุดมุ่งหมายให้เป็นสิ่งที่นำมนุษย์ไปสู่อดีทที่มี  
ระเบียบ มีความมั่นคง มีจริยธรรม และความยุติธรรม (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526 : 95)  
นักปรัชญาและนักการศึกษาผู้ที่ได้รับความหลักการและให้กำเนิดปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม<sup>2</sup>  
ในปี ค.ศ. 1929 คือ โรเบิร์ต เอ็ม ฮัชินส์ (Robert M. Hutchins) โมทิเมอร์ เจ แอเลอร์  
(Mortimer J. Adler) และ เชอร์ริชาร์ด ลิฟิงสโตน (Sir Richard Living Stone)

## แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมมีรากฐานมาจากปรัชญาพื้นฐานกลุ่มจิตนิยมเชิงเหตุผล  
และกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผลผสมผสานกัน โดยทั้งสองฝ่ายมีความเชื่อพื้นฐานในเรื่องของเหตุผล  
เหมือนกัน เพราะถือว่าเหตุผลเป็นลักษณะสูงสุดของมนุษย์และมนุษย์เองก็อยู่ในโลกแห่งเหตุผล  
(A World of reason) นิรันดรนิยม เชื่อว่ามนุษย์มีความสามารถที่จะใช้ความคิดและเหตุผลมา<sup>3</sup>  
ตัดสินปัญหาต่าง ๆ ได้ ซึ่งความสามารถนี้ไม่มีในสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ มนุษย์ได้ใช้ความคิดและ  
เหตุผลอยู่ต่อตลอดเวลาที่มีชีวิตอยู่และความสามารถในการคิดหาเหตุผลของมนุษย์ติดตัวมาแต่  
กำเนิด (Frederic C. Gruber, 1961 : 20 ข้างใน สุรินทร์ รักชาติ, 2529 : 48) ผ่านความรู้นั้น  
ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมเชื่อว่าได้จากการคิดหาเหตุผล และความดีความงามมั่นคงเชื่อว่า  
ไม่ได้ขึ้นอยู่กับพันธุกรรมหรือสิ่งแวดล้อม แต่จะขึ้นอยู่กับความมีระเบียบวินัยในตัวเองและยึดมั่น<sup>4</sup>  
ในความดี (กิติมา บรีดลิก, 2523 : 86)

## ความเชื่อทางการศึกษา

### จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม คือ ภารกิจหลักของการศึกษา<sup>5</sup>  
ที่อยู่ที่จะต้องปูนแย่งคนให้เป็นคนโดยสมบูรณ์ด้วยการช่วยให้แต่ละบุคคลตระหนักรู้รวมชาติ  
แท้จริงที่แฝงอยู่ภายในตน และทำให้เป็นความจริงขึ้นเท่ากับว่าการศึกษาเป็นกระบวนการการ

พัฒนาพลังธรรมชาติในตัวนุชน์นั้นเอง จุดมุ่งหมายการศึกษาของ นิรันดรนิยมแยกออกได้เป็นสองด้าน คือ ด้านพุทธปัญญา และด้านศิลปกรรม (รัตนฯ ต้นบุญเต็ก, 2523 : 78 – 79)

## องค์ประกอบของการศึกษา

### หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมเป็นหลักสูตรที่เน้นวิชาทางศิลปศาสตร์ (Liberal Arts Curriculum) เป็นหลักสูตรที่เน้นวิชาการศึกษาทั่วไป (General Education) ที่ฝึกฝนให้ผู้เรียนเป็นผู้ที่รู้จักใช้สติปัญญา เนตผล เป็นการให้ความรู้ที่กร้างขวางซ้ายให้ผู้เรียนสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ได้ทุกสถานการณ์ หลักสูตรศิลปศาสตร์แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม คือ ศิลปทางภาษา (Liberal Arts) ซึ่งประกอบไปด้วย ไวยากรณ์ วิทยศิลป์ และศิรรคาศาสตร์ ซึ่งเป็นเรื่องของการอ่าน การฟัง การพูด การเขียน (3 R'S) และการใช้เนตผล (Robert M. Hutchins, 1976 : 258) จึงก่อคู่คือศิลปคำนวน (Mathematical Arts) ประกอบด้วย เลขคณิต วิทยาศาสตร์ ปรัชญา ดาวศาสตร์ และดนตรี วิชานอกสูมนี้มุ่งการพัฒนาสติปัญญา (Intellectual Development) ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยม เน้นผลงานทางปัญญาอันสำคัญในอดีตที่เรียกว่า The Great Books หรือ Classical Works ก็อว่าเป็นงานอมตะที่มีค่าทุกยุคสมัย ซึ่งประกอบด้วย งานศิลปะ วรรณกรรม งานด้านวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (Mark Van Doren, 1956 : 144) หลักสูตรในปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมมุ่งความผลงานเป็นเลิศทางวิชาการ การจัดลำดับในเนื้อหาไว้เน้นความถูกต้องทางวิชาการของการจัดตามลำดับก่อนหลัง หลักสูตรจะใช้เนื้อหาไว้เป็นสิ่งนำทางไปสู่ความสำเร็จทางปัญญาโดยแท้

### ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมให้ความสำคัญกับครูผู้สอนอย่างมาก โดยเชื่อว่าครูผู้สอน เป็นศูนย์กลางของกระบวนการเรียนการสอน ครูผู้สอนเป็นบุคคลสำคัญในการตัดสินใจ การเลือก การกำหนดวิธีการที่จะสอนตลอดจนการวัดและประเมินผล แต่ครูผู้สอนจะไม่เป็นผู้ป้อนความรู้โดยตรง แต่จะเป็นผู้เสนอข้อคิดต่าง ๆ ให้ผู้เรียนได้พัฒนาสติปัญญา โดยบทบาทที่สำคัญของครูก็คือผู้นำทางสติปัญญานั้นเอง นอกจากนั้นครูผู้สอนยังมีบทบาทในการดูแลรักษา ระมีบวินัย โดยการควบคุมความประพฤติและวินัยของนักเรียน (กิติมา ปรีดีดิลก, 2523 : 87)

ครูผู้สอนตามปรัชญาการศึกษานี้ จะต้องเป็นผู้ที่มีความสามารถ ทั้งด้านวิชาการและมีคุณสมบัติทางด้านคุณธรรมเป็นอย่างดี จึงจะเป็นผู้นำของนักเรียนทั้งด้านทักษิณญาและคุณธรรมได้ (ทองปลิว ขันชื่น, 2529 : 147)

### ผู้เรียน

ตามความเชื่อของนักทฤษฎีว่าผู้เรียนเป็นผู้มีสติปัญญาในตัวเองหากแต่ยังไม่ได้รับการพัฒนา การศึกษาจึงเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาและความมีเหตุผลของผู้เรียนให้เจริญงอกงามขึ้น ดังนั้น ผู้เรียนจะต้องเป็นผู้เขียนหนังสือเรียนอย่างเต็มที่เพื่อมุ่งสู่คุณธรรมเดียวกัน เพราะ “การศึกษาเป็นการพัฒนาความมีเหตุผลของผู้เรียนมุ่งพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลความรู้ไม่ว่าที่ไหนย่อมเหมือนกันหมด อะไรมีสอนแล้วยังทำไม่ได้ต้องทำซ้ำบ่อย ๆ ผู้เรียนทุกคนมีโอกาสเท่ากัน ใช้หลักสูตรเดียวกันทั้งเด็กอ่อนและเด็กเก่ง ผู้เรียนทุกคนต้องบรรลุมาตรฐานเดียวกัน ”ดังนั้น ผู้เรียนในลักษณะปรัชญาต้องเป็นผู้ฝึกฝนตนเองในการใช้เหตุผลและสติปัญญา ทั้งนี้อยู่ในความควบคุมแนะนำของครู (สุภา ใจบุญ, 2531 : 38)

### กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมเน้นที่จะสร้างคนให้เป็นคนที่สมบูรณ์ โดยวิธีการฝึกฝนศักยภาพที่มีอยู่ในตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ ฉะนั้นกระบวนการเรียนการสอนจึงเน้นหนักที่จะกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาในตัวผู้เรียน โดยการให้อภิปราย การใช้เหตุผลและสติปัญญาโดยแท้จริงกัน (ไฟฟ้า ลีลาวดี, 2524 : 74) ซึ่งการเรียนการสอนตามแนวความเชื่อของปรัชญาการศึกษานิรันดรนิยมนี้ยึดหลักการสอนตามแนววิทยาที่ว่าด้วยสมรรถภาพ (Faculty Psychology) ที่เชื่อว่าส่วนของสมองนั้นทำหน้าที่สำคัญ 3 ด้าน คือ ด้านเหตุผล (Reason) ด้านความจำ (Memory) และด้านความตั้งใจ (Will) และส่วนของสมองที่ทำหน้าที่ด้านเหตุผลนั้น ก็ถือว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของสติปัญญา จึงควรจะได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่ (บรรจง จันทรสา, 2527 : 163 – 164)

# ลัทธิปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม (Progressivism)

## ความเป็นมา

พัฒนา (Progressive) หมายถึง กำลังหน้า เปลี่ยนแปลงไม่หยุดอยู่กับที่ ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม เป็นแนวคิดที่เริ่มนิมามาตั้งแต่สมัยคริสตศตวรรษที่ 18 ผู้ริเริ่มแนวคิดนี้ คือ ยัง ย็อง 儒蘇佐 (Jean Jacques Rousseau) จอห์น เยนรี ಪեսตาโลซี่ (John Henry Pestalozzi) และเฟรดิ เดอวิค ฟรีเบล (Frederic Froebel) นักปรัชญาทั้ง 3 ท่านเป็นนักปรัชญา ยุโรปพวกแรกที่มีแนวคิดทางปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม พื้นฐานของปรัชญา尼มามาจาก นักปรัชญากลุ่มเสรีนิยม (Liberalism) ที่ไม่เห็นด้วยกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมของอเมริกาใน ช่วงศตวรรษที่ 18 ที่ฝิกทุษฎีของ ชาร์ล ดาร์วิน (Charles Darwin) ที่มุ่งแข่งขันแก่งแย่งกันทาง เศรษฐกิจ และระบบสังคมที่มุ่งแต่ประโยชน์ส่วนตัวเป็นสำคัญ นักปรัชญาและนักการศึกษากลุ่ม เสรีนิยมจึงได้พยายามที่จะปฏิรูปสังคมอเมริกันเสียใหม่ (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526 : 54) จึงได้ขบวนการพัฒนาการขึ้น กลยุมาเป็นปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยม ซึ่งนำโดย ฟรานซิส ดับบลิว ปาร์คเกอร์ (Francis W. Parker) ในปี ค.ศ. 1870 ได้มีการเสนอให้ปฏิรูประบบ โรงเรียนเสียใหม่ เพื่อการจัดการศึกษาตามความเชื่อแบบเก่า�ั้นขาดๆ ยื่นๆ ที่ແเนื่องอนส่งผลให้ ประชาชนเฉื่อยชาเกินไป แต่ความเชื่อของปาร์คเกอร์ยังไม่ได้รับความนิยมมากนัก ต่อมาในปี ค.ศ. 1915 จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้นำเอาแนวความเชื่อนี้ไปปฏิบัติและได้เรียนหนังสือ ชื่อ School of Tomorrow ขอเผยแพร่ทำให้ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมได้รับความ นิยมกว้างขวาง (George F. Kneller, 1971 : 47 ข้างใน สุรินทร์ รักษิต, 2529 : 53) มีการจัดตั้ง สมาคมการศึกษาแบบพิพัฒนาการนิยม (Progressive Education Association) ขึ้นโดยกลุ่ม นักการศึกษาที่มีชื่อเสียง เช่น วิลเลียม เอช คิลแพทริก (William H. Kilpatrick) จอร์จ เคทส์ (George Counts) และฮาโรลด์ รัคก์ (Harold Rugg) เป็นต้น มีการจัดทำหลักสูตรการศึกษา เพื่อชีวิต (The Life - Centered Curriculum) (กิญโญ สาธร, 2525 : 21) ขึ้นในโรงเรียน อย่างกว้างขวาง

## แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมมีพื้นฐานมาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม และปรัชญานี้ เชื่อว่าชีวิตต้องมีการเปลี่ยนแปลง ความรู้และความจริงสูงสุดไม่มี ไม่แน่นอน สิ่งที่นำมาปฏิบัติ แล้วได้ผลจะเป็นสิ่งที่เป็นจริง และความรู้ความจริงจะได้มานั้นจะต้องลงมือกระทำเพื่อให้เกิด ประสบการณ์ ทั้งนี้ เพราะมนุษย์สามารถสร้างพัฒนาการให้กับตนเองได้ตามสภาพของ สิ่งแวดล้อม และตามกาลเวลาที่เปลี่ยนแปลงไป การแสวงหาความรู้ที่ถูกต้องนั้นจะเกิดขึ้นได้ จากการศึกษา การค้นคว้า และการทดลองตามแนวทางวิทยาศาสตร์ ปรัชญาการศึกษา พิพัฒนาการนิยมยังเชื่อว่ามนุษย์เป็นผู้กำหนดอนาคตและโซ่อثرทางของตนเอง จะนั่นเอง ควรจะเน้นความสำคัญของคุณค่าของแต่ละบุคคลให้มาก (กิติมา บรีดีลก, 2523 : 88)

## ความเชื่อทางการศึกษา

### จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยม คือ จุดมุ่งหมายที่ไม่นิยม การวางแผนอย่างเดียว ปรัชญานี้เชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างย่อมมีการเปลี่ยนแปลงเสมอ แต่ถ้า พิจารณาความต้องการจากการจัดการศึกษาของปรัชญานี้พอกสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาทางร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติปัญญาไปพร้อม ๆ กัน
2. มุ่งให้ผู้เรียนนรู้จักปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมได้ดีและมีความสุข
3. มุ่งให้ผู้เรียนมีประสบการณ์ใหม่เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด
4. มุ่งปลูกฝังทัศนะแบบประชาธิปไตยและเสรีภาพให้แก่ผู้เรียน โดยให้โอกาสที่จะพูดคิด เขียน และแสวงหาความจริง (J' Donald Butler, 1967 : 487 ซึ่งใน สุวินทร์ รักษาติ : 55)

## องค์ประกอบของการศึกษา

### หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาพิพัฒนาการนิยมเป็นหลักสูตรที่มีความเชื่อว่าเด็กเรียนรู้ โดยอาศัยประสบการณ์ในชีวิตเป็นสำคัญ หลักสูตรของปรัชญาการศึกษานี้เป็นหลักสูตรแบบ ประสบการณ์ (Experience Curriculum) เน้นประสบการณ์ของเด็กเป็นหลักสำคัญจึงเรียกว่า อย่างหนึ่งว่าหลักสูตร (Child Centered Curriculum) (ไพบูลย์ สินลารัตน์, 2524 : 83) เนื้อหาที่

ได้รับความสนใจเป็นพิเศษคือสังคมศึกษาและวิชาสื่อความหมายเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน วิชาวิทยาศาสตร์ และคณิตศาสตร์ ถือว่าสำคัญ แต่เป็นความสำคัญในแง่ของวิธีการ คือวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) ไม่ใช่ตัวเนื้อหาโดยตรง นอกจากนี้จะมีการจัดหลักสูตรเป็น “หน่วยการงาน” (Units of Work) (กิญโญ สาคร, 2523 :107) คือจัดตามลักษณะโครงสร้าง และวัตถุประสงค์ของสังคมในชีวิตจริง (สมนึก พวงทอง, 2531 : 59)

### ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเชื่อว่าครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้มีความรู้และมีประสบการณ์กว้างขวางเพื่อช่วยให้เด็กก้าวไปสู่จุดหมายปลายทางของการเรียนรู้อย่างเต็มที่ลักษณะของครูตามปรัชญาฯจะต้องเป็นผู้มีบุคลิกดี เห็นอกเห็นใจเด็ก ๆ และเข้าใจความแตกต่างระหว่างบุคคล (กิตima บรีดีลิก, 2523 : 84) ตามปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมนี้เด็กมีหน้าที่แสวงหาประสบการณ์ต่าง ๆ ด้วยตนเอง ครูผู้สอนเป็นเพียงคนให้คำแนะนำให้เด็กเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง

ปรัชญาการศึกษานี้ยังสนับสนุนให้มีการอบรมครูต่อเนื่องกันโดยตลอด มีทั้งการอภิปราย พัฒนาการและร่วมสมมนาوارwmกัน เพื่อแนวทางแก้ไขปัญหาของโรงเรียนนานาชนิดในที่ต่าง ๆ ตลอดไป ครูผู้สอนเจิงตื่นตัวอยู่เสมอ เพราะครูผู้สอนในปรัชญาการศึกษานี้ คือผู้เสียสละเพื่อเด็กและสังคมอย่างแท้จริง (กิญโญ สาคร, 2523 : 108)

### ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมให้ความสำคัญกับผู้เรียนมาก เพราะถือว่าผู้เรียนเป็นศูนย์กลางของการเรียนการสอน และการเรียนรู้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อผู้เรียนได้มีประสบการณ์ตรงหรือลงมือทำด้วยตนเอง (Learning by doing) ดังนั้นบทบาทของผู้เรียนคือมีส่วนร่วมในกิจกรรมการเรียนการสอน มีส่วนร่วมในการเลือกหรือกำหนดเนื้อหาและกิจกรรมที่ตนเองสนใจ และมีส่วนร่วมในการเรียนการสอน (Participation) เพื่อให้การเรียนการสอนเป็นไปตามความต้องการ เหมาะสมกับความถนัดและความสามารถของผู้เรียน (ไพบูลย์ สินลารัตน์, 2526 : 84 – 85)

## กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาพัฒนาการนิยมเน้นการฝึกการกระทำ (Learning by doing) เพื่อให้เกิดประสบการณ์โดยตรง การเรียนรู้จากการฝึกปฏิบัติจริงต้องใช้กระบวนการแก้ปัญหาดังนั้นการเรียนการสอนในลักษณะนี้จึงใช้การสอนแบบแก้ปัญหา (Problem Solving) โดยนำหลักการแก้ปัญหาทางวิทยาศาสตร์มาใช้และต้องเน้นให้เด็กมีความสามารถในการแก้ปัญหาในห้องเรียน สร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ที่เป็นกันเองโดยอาศัยหลักการแบบประชาธิปไตย คือ ต้องเปิดโอกาสให้เด็กได้มีส่วนร่วมอภิปรายอย่างกว้างขวาง เพื่อหาข้อสรุปข้อสำคัญ หรือทฤษฎีต่าง ๆ ซึ่งได้จากการลงมือการทำจริง ความรู้จากการยึดการกระทำจริงจะไปสู่หลักการหรือทฤษฎีซึ่งจะติดตัวเด็กไปได้นานกว่าความรู้ที่ได้จากการท่องจำ (ณัฐพร คำมะสอน, 2531 : 44)

## ลักษณะปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (Reconstructionism)

### ความเป็นมา

ปฏิรูป (Reconstruct) หมายถึง บูรณะหรือทำซ้ำใหม่ ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม เป็นแนวคิดที่เกิดขึ้นในปี ค.ศ. 1930 ประเทศสหรัฐอเมริกาได้ประสบปัญหาหลาย ๆ ด้าน เช่น ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ปัญหาคนว่างงาน ปัญหาความขัดแย้งระหว่างระบบนายทุนจึงเกิดนักคิดกลุ่มนี้ ที่ได้พยายามจะแก้ปัญหาสังคมโดยให้การศึกษาเป็นตัวนำการปฏิรูปเศรษฐกิจการเมือง และสังคม โดยการล้มระบบเก่าที่ไม่นั่นคงและยุติธรรมลงเสีย แล้วสร้างระบบสังคมใหม่ ขึ้นมา นักคิดกลุ่มนี้ที่เสนอบทบาทใหม่ให้กับโรงเรียนให้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมนี้มีเชือเรียกว่า “นักคิดแนวหน้า” (Frontier Thinker) (George F. Kneller, 1971 : 61) ผู้นำของนักคิดกลุ่มนี้ ได้แก่ จอร์จ เอส เค้าท์ (George S. Counts) ชาโรลด์ รัคก์ (Harold Rugg) กลุ่มนี้มีความเห็นด้วยกับหลักการประชาธิปไตย โดยที่ประชาชนต้องสามารถควบคุมสถาบันและทรัพยากรต่าง ๆ ได้เองโดยไม่เข้าข่ายกับนักการเมืองที่หวังเอาประชาชนเป็นเครื่องมือ และประชาธิปไตยดังกล่าวเนื้อหารือต้องประสานความสอดคล้องกับประชาธิปไตยในแต่ละประเทศทั่วโลก

ผู้นำของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมคนแรกคือ จอห์น ดิวอช (ค.ศ. 1920) แต่แนวคิดเกี่ยวกับ “การศึกษาเพื่อปฏิรูปสังคม” นี้ยังไม่เด่นชัดจนกระทั่งประมาณปี ค.ศ. 1950 ที่ไอแซร์

บราเมล์ (Theodore Brameld) ได้เป็นผู้ทำให้ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางโดยการเสนอปรัชญาการศึกษาเพื่อการปฏิรูปสังคมในหนังสือหลายเล่มด้วยกัน เช่น "Pattern of Education Philosophy (1950)" "Toward a Reconstructed Philosophy of Education (1956)" และเรื่อง "Educations Power (1965)" (George F. Kneller, 1971 : 62) เป็นต้น ทำให้บราเมล์ ได้รับการยกย่องว่าเป็นบิดาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยม (สรินทร์ รักษารัตน์, 2529 : 58)

## แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมนี้พัฒนามาจากปรัชญาปฏิบัตินิยม (Pragmatism) และแนวความคิดของปรัชญาพิพัฒนาการนิยม (Progressivism) เข้าไว้ด้วยกัน (ทองปลิ ขมีชื่น, 2529 : 162 – 163) ปรัชญาปฏิรูปนิยมเน้นเรื่อง "แรงงาน" (labor) ว่าเป็นหัวใจของสังคม และเชื่อว่ามนุษย์จะต้องช่วยกันสร้างระบบสังคมเสียใหม่โดยถือว่า "การทำงานคือชีวิต" ดังนั้น รูปแบบของการศึกษาในลักษณะนี้จึงเน้นการทำงานหรือการทำแบบฝึกหัดในบทเรียนต่างๆ อย่างมากที่สุด (กัญโณ สาธร, 2523 : 117) ปฏิบัติการนิยมเน้นในการแก้ไขปัจจุบันสภาพสังคม โดยอาศัยการศึกษาเป็นเครื่องมือ พิพัฒนาการนิยมเน้นการพัฒนาเด็กไปสู่จุดมุ่งหมายที่ผู้เรียน และผู้สอนร่วมกันกำหนดขึ้น การทดสอบกันระหว่างความคิดสองของปรัชญาทำให้ปรัชญาปฏิรูปนิยมก่อตัวขึ้นโดยเน้นการพัฒนาการของบุคคลและของมวลชนเพื่อเข้าใจตนเองว่ามีความต้องการอะไร สังคมประกอบไปด้วยสมาชิกที่มีความสามารถและจุดมุ่งหมายของสมาชิกไม่จำเป็นต้องเหมือนกันหมด (ทองปลิ ขมีชื่น, 2529 : 163) ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเน้นการปฏิรูปสังคมและสร้างสรรค์รูปแบบของสังคมขึ้นมาใหม่ในอนาคต

## ความเชือทางการศึกษา

### จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเป็นหลักสูตรที่ส่งเสริมให้โรงเรียนมีบทบาทในการปฏิรูปสังคมเพื่อใช้การศึกษาเป็นปัจจัยในการสร้างสังคมใหม่ที่มีความเสมอภาค และความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้น (วิจิตร ศรีสัchan, 2525 : 64) ซึ่งในเรื่องดังกล่าวนี้ ไฟชาร์ลส์ สินカラตัน (2529 : 89) ได้แบ่งเป็นข้อ ๆ ได้ดังนี้

1. การศึกษาต้องเป็นไปเพื่อส่งเสริมพัฒนาสังคมโดยตรง และต้องช่วยแก้ปัญหาของสังคมที่เป็นอยู่ด้วย
2. การศึกษาจะต้องมุ่งสร้างระบบที่ใหม่ของสังคมบนรากฐานของประชาธิปไตย โดยคำนึงถึงพื้นฐานที่มีอยู่เดิม
3. การศึกษาจะต้องให้เด็กเห็นความสำคัญของสังคมโดยส่วนรวม ควบคู่ไปกับของตนเอง

## องค์ประกอบของทางการศึกษา

### หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเป็นหลักสูตรที่เน้นด้านสังคมเป็นแกนสำคัญ เพื่อส่งเสริมให้เด็กเข้าใจสภาพของสังคม และศึกษาแนวทางในการแก้ไขปัญหาของสังคมเป็นการเตรียมเด็กให้มีความรู้ความสามารถในการวิเคราะห์ปัญหาได้อย่างมีคุณภาพ ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมยึดหลักสูตรแบบแกน (Core Curriculum or Wheel Curriculum) คือการสอนเน้นหลักสูตรที่ยึดถือวิชาได้วิชาหนึ่งหรือกลุ่มวิชาได้วิชาหนึ่งเป็นแกนกลาง เนื้อหาสาระในหลักสูตรมาจากปัญหาสังคมที่ผู้เรียนประสบอยู่ ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมให้เด็กมีความพร้อมในการคิดหาแนวทางในการแก้ปัญหา และนำผลที่ได้มาใช้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักสูตรต้องกำหนดให้เด็กได้ศึกษาอย่างกว้างขวาง เพื่อให้เด็กมองเห็นปัญหาสังคมอย่างเข้าใจແล็มชัด และร่วมนึกค้นหาข้อมูลเพื่อนำมาไปใช้ประโยชน์ในอนาคตได้ เด็กจึงควรได้รับการศึกษาในเรื่องของคุณภาพรวม สื่อสารมวลชน การขอนส่ง การอนามัย และสาธารณสุข นิเวศนวิทยา ภาษาไทย รวมทั้งวิชาที่สอนในโรงเรียน ได้แก่ วรรณคดี ดนตรี ศิลปะ พลีสิกส์ เคมี สังคมวิทยา มนุษยวิทยา ประวัติศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และคณิตศาสตร์ (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526 : 124) การสอนวิชาต่างๆ เหล่านี้จะทำให้เด็กเก็บความสัมพันธ์ของวิชาดังกล่าวและจะทำให้สามารถเข้าใจสภาพสังคมมากขึ้น

### ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาปฏิรูปนิยมเชื่อว่าครูผู้สอนต้องสามารถทำให้เด็กเห็นว่ามีความจำเป็นที่จะต้องสร้างสรรค์สังคมใหม่โดยอาศัยกระบวนการแบบประชาธิปไตยให้เกิดขึ้นในโรงเรียน มีการนำหลักการสำคัญแบบประชาธิปไตยมาใช้ (ศุภาร ศรีแสตน, 2526 : 193) ครูผู้สอนไม่ใช่

หน้าที่คุณครูที่แนะนำเพียงอย่างเดียว แต่คุณครูสอนจะต้องเป็นผู้คุยกระตุ้นเร่งร้าให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการคิดวิเคราะห์เพื่อหาทางแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องต่าง ๆ ของสังคม (ไพชุรย์ สินลารัตน์, 2524 : 91 - 92) นอกจากที่ได้กล่าวมาแล้วนั้น คุณครูสอนจะต้องเป็นผู้ที่มีความเสียสละ อุทิศตนเพื่อสังคม มีลักษณะเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้นกว่าเดิม

### ผู้เรียน

ผู้เรียนตามปรัชญาการศึกษาปัจจุบันนิยมจะต้องเป็นผู้ที่เห็นประโยชน์ของสังคมมากกว่าประโยชน์ส่วนตัว ผู้เรียนจะได้รับการปลูกฝังให้รู้จักคุณค่าของสังคม เรียนรู้วิธีการทำงานร่วมกัน เพื่อการแก้ปัญหาของสังคม ผู้เรียนจะได้รับการฝึกฝนให้รู้จักเทคนิคและวิธีการต่าง ๆ ที่จะทำความเข้าใจและแก้ปัญหาสังคมตามแนวทางของประชาธิปไตย. (ไพชุรย์ สินลารัตน์, 2526 : 91 - 92) ผู้เรียนจะได้รับการปฏิรูปเปลี่ยนแปลงตามความต้องการของสังคมในอัตราส่วนที่สูง ขึ้นกว่าทฤษฎีการศึกษาแบบอื่น ผู้เรียนและประชาชนต้องมีส่วนร่วมรับผิดชอบอย่างสำคัญในกระบวนการแผนและปฏิบัติงานเพื่อความเจริญของสังคม (ทองปลิว ชุมชื่น, 2529 : 169)

### กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาปัจจุบันนิยมมีลักษณะคล้ายคลึงกับปรัชญา การศึกษาพิพัฒนาการนิยม คือเป็นการเรียนรู้ด้วยการลงมือกระทำการทดลองเองโดยใช้วิธีการต่างๆ เช่นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Method) วิธีการแบบโครงการ (Project Method) และ วิธีการแก้ปัญหา (Problem Solving Method) นอกจากนั้นปรัชญาอ้างจากวิธีการทำงานประวัติศาสตร์ (Historical Method) และวิธีการทำงานปรัชญา (Philosophical Method) เข้ามาประกอบด้วยเพื่อให้การศึกษาปัจจุบท่าง ๆ รอดกุมและสมบูรณ์ที่สุด (ไพชุรย์ สินลารัตน์, 2524 : 92 - 93) ปรัชญาการศึกษาปัจจุบันนิยมไม่ส่งเสริมการเรียนแบบห้องจำและการสอบแบบบรรยาย คุณครูสอน และเด็กควรทำอะไรก็ได้เพื่อสนองความต้องการของตนเอง การสร้างความรู้ด้วยตนเอง สนใจ ปัญหาของสังคม เสนอแนะวิธีการแก้ปัญหา บรรยายกาศในการเรียนการสอนมีอิสระไม่ใช้บังคับ การจัดตารางสอนความมีความยืดหยุ่น (Flexible Schedule) กำหนดตามเวลาเรียนในทฤษฎีการค้นคว้าของเด็กและการอภิปรายเป็นสัดส่วนกัน โดยเน้นการอภิปรายเป็นหลัก (ทองปลิว ชุมชื่น, 2529 : 168)

# ลักษณะการศึกษาอัตถิภาพนิยม (Existentialism)

## ความเป็นมา

ขัตถิภาพ (Existence) หมายถึง ความเป็นอยู่ ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาพนิยมเป็นปรัชญาที่มุ่งเสริมสร้างให้มนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกและรู้จักใช้เสรีภาพในการเลือกอย่างมีความรับผิดชอบในตัวเอง ปรัชญาเป็นกระบวนการทางความคิดแบบใหม่ของปรัชญา ขอเรียนดีร์เคอร์กอร์ด (Soren Kierkegaard, 1813 – 1855) เป็นนักปรัชญาชาวเดนมาร์คซึ่งได้รับการยกย่องในปัจจุบันว่าเป็นผู้ให้กำเนิดปรัชญาการศึกษาอัตถิภาพนิยมเป็นคนแรก และได้เสนอความคิดว่าปรัชญาเป็นเรื่องส่วนตัวของแต่ละคน ดังนั้นจึงควรสร้างปรัชญาของตนเองจากประสบการณ์ ไม่มีความจริงนิรันดรให้ยึดเหนี่ยวเป็นสระนະตยาดตัว ความจริงที่แท้คือ ภาพของมนุษย์ (Human Condition) (เกียรติ บุญเจื้อ, 2522 : 14) ในระบบสังคมปัจจุบันนี้มนุษย์กำลังสูญเสียตัวเองและการศึกษาที่มีอยู่ก็มีส่วนในการทำลายความเป็นมนุษย์ด้วย เพราะสอนให้เด็กอยู่ในกรอบของสังคมที่จำกัดเสรีภาพ ความเป็นตัวของตัวเองได้ลดน้อยลงไม่มีใครเลยที่รอดพ้นจากการบีบัด ของบทบาทและหน้าที่ของสังคม นอกจากรู้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีก็มีส่วนทำลายความเป็นมนุษย์เช่นกัน เพราะคนเราต้องพึ่งพาบันมากเกินไปจนมนุษย์ต้องกลایเป็นทาสของสิ่งเหล่านี้ (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526 : 133) ปรัชญาเป็นการกล่าวขวัญอย่างมากในช่วงปี ค.ศ. 1950 – 1965 สำหรับความพยายามที่จะนำความคิดอัตถิภาพนิยมมาประยุกต์ใช้กับการศึกษานั้นเพิ่มมาเรื่มราوا ๆ 20 ปีมานี้เอง ส่วนมากเป็นผลงานของนักปรัชญาการศึกษาชาวอเมริกันคือ แวน คลีฟ มอร์ริส (Van Cleve Morris) และ จอร์จ เอฟ แนลเลอร์ (George F. Kneller) (ยัง ปุล ชาตรี, 2517 : 33 – 60) และ เอ เอส นีล (A.S. Neil) ชาวอังกฤษเป็นผู้ริเริ่ม และนำแนวคิดของปรัชญาการศึกษาอัตถิภาพนิยมไปใช้ทดลองปฏิบัติในโรงเรียนสาธิตและโรงเรียนชั้มเมอร์ฮิลล์ (Summer Hill)

## แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาอัตถิภาพนิยมนี้ถือว่ามนุษย์ย่อมเป็นตัวของตัวเอง นี่สิที่เรียกว่าที่จะทำ พูด คิด ได้ตามประสงค์ และมีความรับผิดชอบต่อการกระทำการของตนเอง (Freedom Choice and Responsibility) มนุษย์เป็นผู้สร้างชีวิต และอนาคตของตัวเองเป็นปรัชญาที่สอนให้มนุษย์

ยึดตัวเองเป็นหลัก (Human Subjectivity) เป็นปรัชญาที่ต่อต้านธรรมชาตินิยม (Naturalism) และจิตนิยม (Idealism) เพราะทั้งสองลักษณะนี้แสดงถึงการมองโลกในแง่ดีอย่างสุดโต้突 ซึ่งมาเพื่อต่อต้านการยึดถือประเพณีเก่า ๆ ของมนุษย์ (ทองปลิว ชุมชน, 2529 : 176 -177)

## ความเชื่อทางการศึกษา

### จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาการศึกษาอัตลักษณ์นิยมคือมุ่งจะให้เด็กพัฒนาความเป็นมนุษย์ของตัวเองอย่างเต็มที่ การศึกษาจึงต้องสามารถสอนให้เด็กเป็นตัวของตัวเอง มีเสรีภาพในการเลือก มีความรับผิดชอบต่อการตัดสินใจของตนเอง โดยการช่วยให้เด็กเข้าใจตัวเองเข้าใจโลกและเข้าใจความสำคัญของการมีอยู่เพื่อที่ว่าการศึกษาจะช่วยทำให้เด็กสามารถเผชิญปัญหาต่าง ๆ ได้อย่างชำนาญฉลาดด้วยสติปัญญาของตนเอง (Van Cleve Morris, 1961 : 391 ข้างใน ณัฐพร คำนະสอน, 2531 : 53) จุดมุ่งหมายการศึกษาของปรัชญาจีน (James A. Johnson, 1969 : 335 – 343 ข้างใน จินดา ยั้งทิพย์, 2528 : 64) พอกสรุปได้ดังนี้

1. มุ่งให้ผู้เรียนพัฒนาความเป็นมนุษย์ของตัวเองอย่างเต็มที่
2. มุ่งให้ผู้เรียนมีเสรีภาพในการเลือก ความรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือกและในสิ่งที่ตนกระทำ
3. มุ่งให้ผู้เรียนมีวินัยในตัวเอง (Self Discipline)

### องค์ประกอบของการศึกษา

#### หลักสูตร

หลักสูตรของปรัชญาการศึกษาอัตลักษณ์นิยมเป็นหลักสูตรที่เชื่อว่าทุกวิชา มีความสำคัญ ถ้าเด็กเห็นว่าวิชาใดจะช่วยให้รู้จักตนเอง และเข้าใจโลกได้ดีขึ้น ถือว่าวิชานั้นย่อมหมายความสัมภับ เขาย เนื้อหาที่เรียนต้องไม่แตกต่างไปจากสิ่งที่เด็กจะถือประพฤติในห้องเรียนและชีวิตประจำวัน (G. Max Wingo, 1974 : 335) เนื้อหาวิชาของหลักสูตรจะเน้นสาขามนุษยศาสตร์ (Humanities) โดยเน้นเนื้อหาวิชาที่มีความสำคัญในการส่งเสริมให้บุคคลเลือกและตัดสินใจ ยังได้แก่วิชาศิลปะ ปรัชญา วรรณคดี ประวัติศาสตร์ การเขียน การละคร จิตกรรม และศิลปะดิษฐ์ นักปรัชญา เชื่อว่าวิชาเหล่านี้จะช่วยฝึกฝนเด็กในด้านสุนทรียศาสตร์ (Aesthetic) อารมณ์ (Emotion) และ

ฝึกฝนศีลธรรมจรรยา (พระราชบัญญัติ จ้าวจามุน, 2517 : 66) อย่างไรก็ตามหลักสูตรขัดถกภานิยมที่แท้จริงต้องไม่เสนอวิชาเรียนให้กับเด็กแต่ต้องมีวิชาต่าง ๆ พร้อมให้เด็กเลือก เพาะวิชาเรียนนั้นเป็นเพียงเครื่องมือให้เด็กได้พัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง (ศักดา ปรางค์ประทานพร, 2526 : 44)

### ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาขัดถกภานิยมเชื่อว่า ผู้สอนมีหน้าที่ค่อยกระตุ้นหรือเร้าใจให้เด็กรู้จักตัวเอง สามารถนำศักยภาพของตนเองมาใช้ให้เกิดประโยชน์มากที่สุด และเน้นให้เด็กเข้าใจตัวเองเป็นสำคัญ (ศุภาร ศรีแสน, 2526 : 154 – 155) ครูผู้สอนกับเด็กมีความสำคัญเท่ากันต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกัน และครูผู้สอนต้องรู้จักริบในวิชาที่สอนต้องมีความรื่นเริง และความจริงใจต่อเด็กอย่างแท้จริง

### ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาขัดถกภานิยมมีความเชื่อว่า การศึกษา คือ การส่งเสริมให้มนุษยรู้จักตนอย่างแท้จริง ดังนั้น หน้าที่โดยตรงของผู้เรียนที่ต้องมาเรียนก็เพื่อค้นหาวัตถุตนเองคือใคร เกิดมาเพื่ออะไร ตนเองมีดีอะไร ทั้งนี้เพื่อมอบสิ่งที่ดีที่สุดที่ตนมีให้แก่โลก (ศุภาร ศรีแสน, 2522 : 86) จะเห็นว่าปรัชญาข่ายนี้ยอมรับว่าผู้เรียนเป็นบุคคลสำคัญที่สุดในโรงเรียน อิสรภาพในการกระทำที่คิดแล้วว่าดี และพร้อมที่จะรับผลที่เกิดขึ้นภายหลัง ครูมีหน้าที่เพียงคนค่อยกระตุ้นหรือเร้าให้ผู้เรียนรู้จักตนเองให้สามารถหยิบยกความสนใจและความสามารถเฉพาะตนของมาใช้ให้มากที่สุด (อุทัย เดชาตามนท์, 2522 : 18) ปรัชญาการศึกษาลักษณ์เชื่อว่าผู้เรียนมีความสำคัญ มีเสรีภาพในการเลือกสิ่งที่เรียน ตลอดจนแนวทางในการประพฤติหรือเลือกจิริยธรรมด้วยตนเอง แต่ทั้งนี้ ต้องรับผิดชอบในสิ่งที่ตนเลือกและกระทำการเพราะลักษณ์เชื่อว่า “สิ่งที่ดีที่สุดที่ตนเลือกนั้นต้องเป็นสิ่งที่ดีที่สุดสำหรับบุคคลอื่นด้วย สิ่งที่ตนเลือกนั้นย่อมหมายถึงการเลือกสำหรับบุคคลอื่นด้วย” (Jean - Paul Sartre, 1976 : 22)

### กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอนตามแนวปรัชญาการศึกษาขัดถกภานิยมให้ความสำคัญของเด็กเป็นอย่างยิ่ง การเรียนการสอนจึงมุ่งให้เด็กได้ค้นพบและรู้จักตัวเองเป็นสำคัญ คือ เห็นว่าการเรียนรู้ของเด็กควรเริ่มต้นที่ความอยากรู้ของตัวเด็กเอง ไม่ใช่เริ่มต้นที่ความรู้ที่ครูผู้สอนจะถ่ายทอดให้

(เกียรติวรรณ อมมาตยกุล, 2528 : 66) เด็กควรจะได้รับการส่งเสริมให้เข้าใจในวิชาที่เรียนอย่างต่องแท้ จนสามารถที่จะบอกได้ว่าตัวเองมีความรู้สึกอย่างไรต่อวิชาที่เรียนนั้น

นอกจากนี้กระบวนการเรียนการสอนในปรัชญาการศึกษาอัตลักษณ์ยังเน้น “การมีส่วนร่วม” ว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของการเรียนรู้ และไม่เห็นด้วยกับการศึกษามนุษย์ในแบบเด่นๆ เท่านั้น เพราะมนุษย์ไม่ใช่วัตถุ จะศึกษามนุษย์ให้เข้าใจก็ต้องเข้าไปมีส่วนร่วมกับการมีอยู่ของมนุษย์ วิชาที่ควรแก่การศึกษาคือ วิชาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับมนุษย์ (ปานพิพิร์ พุกนทร์, 2528)

## ลักษณะปรัชญาการศึกษาเสรีนิยม (Liberal)

### ความเป็นมา

เสรีนิยม (Liberal Education) หรือการศึกษาทั่วไป (General Education) (อุ่นตา นพคุณ, 2527 : 14) ปรัชญาการศึกษาลักษณะนี้คำนึงตามแนวคิดของอาริสโตเตล (Aristotle) โดยตรง ต่อมาร์ติน โทมัส อควินัส (St. Thomas Aquinas) นักปรัชญาและนักการศึกษามั่นคง ได้นำเอาหลักความเชื่อของคริสต์เติลมานาประยุกต์เข้ากับศาสตร์ศาสนา นักปรัชญาผู้นี้จึงสามารถสร้างปรัชญาคริสต์เตียนใหม่ (New Christian Philosophy) ขึ้น (หงส์เรียน อมรรักษุ ผู้แปล, 2524 : 59) ต่อมานี้ได้รับการพัฒนาขึ้นอย่างเป็นรูปแบบที่เด่นชัดโดยมีนักการศึกษา 2 คนคือ โรเบิร์ต เอ็ม ฮัชชินส์ (Robert M. Hutchins) และ มอร์ติเมอร์ เจ แอดเลอร์ (Mortimer J. Adler) โดยทั้งสองได้รวมรวมหลักการของปรัชญาการศึกษาลักษณะนี้ขึ้นในปี ค.ศ.1929 (ศุภร ศรีแคน, 2522 : 93)

### แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษาลักษณะนี้ ได้รับอิทธิพลจากปรัชญาพื้นฐานกลุ่มวัตถุนิยมเชิงเหตุผล (Rational Realism) หรือบางที่เรียกว่า เป็นพากโภมสนิยมใหม่ (Neo - Thomism) (Morris, 1961 : 340 – 341) ปรัชญาการศึกษาเสรีนิยมมีหลักการสำคัญ คือ การศึกษาควรเป็นแบบอย่างเดียว กับสำนับทุก ๆ คนไม่ว่าจะเป็นการศึกษาสำนับวัยใด ลังคมใด ย่อมจะเหมือนกันนั้นคือ การพัฒนาคนให้เป็นคนและเชื่อว่า ความมีเหตุผล (Rationality) เป็นลักษณะสูงสุดของมนุษย์ การศึกษาไม่ใช่การเรียนแบบอย่างของชีวิต แต่เป็นการเตรียมตัวเพื่อชีวิต

## ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษา ทำให้ผู้เรียนมีความอดทนและเป็นบุคคลที่สามารถปรับตัวได้ดี ทั้งในแง่จิตใจและร่างกายต่อสิ่งสภาพแวดล้อมทางวัฒนธรรมและภาษา (ทองเรียน อมรรักษุล, 2524 ผู้แปล : 64) โดยการพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคล เพื่อให้ผู้เรียนได้ตระหนักในความสำคัญของมนุษยชาติ ปรชญาการศึกษาลัทธินี้จะเน้นในนโยบายการพัฒนาสังคม แต่จะมุ่งให้ผู้เรียนได้รู้จักและทำความเข้าใจกับตนเองให้มากที่สุด โดยเฉพาะในเรื่องของเหตุผลและสติปัญญา เพื่อความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ (ศิริกุล ผลศักดิ์, 2523 : 65)

### องค์ประกอบของการศึกษา

#### หลักสูตร

หลักสูตรต้องการให้ผู้เรียนคุ้นเคยกับสิ่งที่คงทนถาวรของโลก จึงควรปลูกฝังให้ผู้เรียนมีความสามารถขั้นพื้นฐานในการรู้จักคิด และเสริมสร้างความมั่นคงทางสติปัญญา หลักสูตรที่เรียนจึงเป็นวิชาทางด้านศิลปศาสตร์ (Liberal Arts) (วชรี ตะกูลงาม, 2526 : 28) เพราะวิชาในชั้นของศิลปศาสตร์นั้น จะช่วยฝึกฝนให้ผู้เรียนให้รู้จักใช้เหตุผล และฝึกฝนทางด้านสติปัญญา ประกอบกัน เนื้อหาวิชาจึงประกอบด้วยวิชาต่าง ๆ ที่เรียกว่า Seven Liberal Arts (ศิริกุล ผลศักดิ์, 2523 : 65) ได้แก่ ไวยากรณ์ ศิลปกรากูด วรรณวิทยา คณิตศาสตร์ เรขาคณิต ตารางศาสตร์ และดนตรี

#### ผู้สอน

ปรชญาการศึกษาเสริมิยเน้นผู้สอนเป็นผู้ที่สำคัญที่สุดในเรื่องการเรียนการสอนมีบทบาทหน้าที่ในการดูแล และควบคุมความประพฤติของผู้เรียน ไม่ให้ออกนอกลู่นอกทาง และนอกจากนี้ผู้สอนจะต้องเป็นแบบอย่างที่ดีทั้งในด้านความคิดและการปฏิบัติที่ดีงาม เพราะผู้เรียนจะเรียนโดยการเอาอย่าง (Imitation) ไม่ว่าจะเป็นการเขียนลายมือ ดนตรี การบริหาร กีฬา แต่อาจอย่างผู้สอนทั้งสิ้น เรื่องของวินัยจะต้องเข้มงวด มีไม้เรียวเป็นอาญาสิทธิ์ ผู้สอนกับผู้เรียนไม่ค่อยมีความผูกพันธ์ต่อกัน เพราะผู้สอนถือหลักปฏิบัติไปตามหน้าที่ ดิภารี ประพันชนะโยธิน, 2510 : 40)

## ผู้เรียน

ปรัชญาการศึกษาเสรนิยมเชื่อว่า โดยธรรมชาติของผู้เรียนนั้นเป็นผู้มีเหตุผล มีจิตใจ บริสุทธิ์และมีแนวโน้มในทางที่ดี มีสติปัญญาและมีศักยภาพในตัวเองอยู่แล้ว (พิพารณ ยุทธโยธิน, 2528 : 25) เพียงแต่ผู้เรียนยังไม่ได้รับการพัฒนาอย่างเต็มที่เท่านั้นเอง การที่จะให้เกิดการพัฒนาขึ้นนั้น ผู้เรียนจะต้องฝึกฝนคุณสมบัติที่มีอยู่นั้นด้วยตนเอง โดยการสอน การแนะนำจากการสอน บทบาทที่สำคัญในการเรียน จะต้องอยู่ที่ผู้เรียนเองไม่ใช่ผู้สอน ผู้เรียนจะต้องแสดงเหตุผล และเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้เรียนเองหรือกับผู้สอน (ทองเรียน อุมาร์กุล ผู้แปล, 2524 : 65) นั่นคือผู้เรียนควรจะได้ศึกษางานนิพนธ์ที่สำคัญทางวรรณคดี ประวัติศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ ซึ่งงานนิพนธ์เหล่านี้ นักปรัชญาได้ถ่ายทอดความรู้ความคิดจากอดีต ซึ่งถือว่าไม่รู้จักล้าสมัย และจะได้เรียนรู้ความจริงดีกว่าความรู้ที่นักเรียนจะนำมาเอง (ศิริกุล ผลศักดิ์, 2523 : 66)

## กระบวนการเรียนการสอน

ปรัชญาการศึกษาเสรนิยมเชื่อว่า การเรียนรู้อยู่ที่การปฏิสัมพันธ์ ให้ผู้เรียนมีกำลังที่จะคิดหาเหตุผล การสอนมักจะให้ไว้ให้ผู้เรียนท่องจำเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่วางเอาไว้ และฝึกการใช้ความคิดหาเหตุผล โดยอาศัยหลักวิชาที่เรียนรู้ให้แล้ว เป็นแนวทางที่ฐานะแห่งความคิดเพื่อพัฒนาสติปัญญาขึ้นของ (Morris 1961 : 149) วิธีการเรียนการสอน เพื่อที่จะพัฒนาวุฒิปัญญา ที่สำคัญก็คือ การอภิปรายถกเถียง และเปลี่ยนความคิดเห็น (พิพารณ ยุทธโยธิน, 2529 : 26) ซึ่งผู้สอนจะเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำเสนอความคิด การอภิปรายถกเถียง เป็นผู้ค่อยให้ความคิดและสนับสนุนให้ผู้เรียนได้ใช้ความรู้ ความคิด และสติปัญญาของตัวเองอย่างเต็มที่

## ลัทธิปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism)

### ความเป็นมา

ลัทธิปรัชญาการศึกษาพฤติกรรมนิยม (Behaviorism) ให้ความสนใจเกี่ยวกับพฤติกรรมที่เห็นได้ชัด ซึ่งสามารถวัดได้สูงเกตได้ และทดสอบได้ แนวความคิดของลัทธิปรัชญาการศึกษา กลุ่มนี้ถือว่า สิ่งแวดล้อมหรือประสบการณ์เป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การเรียนรู้จะเกิดขึ้นเมื่อมี

การเขื่อมโยงระหว่างสิ่งเร้าและการตอบสนอง การแสดงพฤติกรรมจะมีความถี่มากขึ้น ถ้าหากได้รับการเสริมแรง (Power 1982 : 173) มีนักทฤษฎีหลายท่านที่มีบทบาทในการสร้างแนวคิดของปรัชญาการศึกษาอยู่ที่นี่ เช่น พาโลฟ (Pavlov) วัตสัน (Watson) โธมดายก (Thomdike) และสกินเนอร์ (Skinner) แต่ผู้ที่หัวการวิชาการถือว่าเป็นผู้นำทางพฤติกรรมก็คือ จอห์น บี. วัตสัน (John B. Watson) ซึ่งเป็นผู้ตั้งศัพท์ “พฤติกรรมนิยม” (Behaviorism) วัตสันเห็นว่า จิตวิทยาซึ่งถือว่าเป็นวิทยาศาสตร์อย่างแท้จริงนั้นจะต้องศึกษาพฤติกรรมเฉพาะในสิ่งที่สังเกตได้อย่างเด่นชัด การศึกษาทางจิตวิทยาควรเป็นสิ่งที่เป็นปัจจัย (Objective) มิใช่ขัตตันย์ (Subjective) ซึ่งเกี่ยวข้องกับความรู้สึกนิยมคิดของคน (พรารนี ๊ฯ. เจนจิต, 2528 : 164)

## แนวคิดพื้นฐาน

ลักษณะปรัชญาการศึกษาเชิงพฤติกรรม เน้นที่พฤติกรรมของมนุษย์ที่แสดงออกโดยมี เป้าประสงค์และสามารถสังเกตได้ เป็นการเน้นการแสดงออกแทนที่จะเน้นการคิด การรู้จัก การรู้ และให้ความสำคัญแก่สิ่งเร้า (Stimuli) และการตอบสนอง (Responses) (ณรงค์ จริยวิทยนนท์, 2526 : 54) ปรัชญาการศึกษาอยู่นี่เชื่อว่า มนุษย์เราเป็นถูกควบคุมโดยสภาพสิ่งแวดล้อมรอบๆ ตัวเรา ปัญหาสังคมที่เกิดขึ้นเป็นเพราะมนุษย์แต่ละคนมีพฤติกรรมที่แตกต่างกัน ถ้าหากเราสามารถควบคุมพฤติกรรมของมนุษย์ให้เป็นไปในแนวทางที่ดีแล้ว ก็จะช่วยให้สังคมมนุษย์มี สภาพดีขึ้นด้วย (Elias, 1980 : 83)

## ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษาที่เห็นได้เด่นชัดก็คือ การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคล เพื่อที่จะเตรียมคนให้มีความรู้ความสามารถ สำหรับรับผิดชอบต่อชีวิตของตนเองและสังคม (Power, 1982 : 179) และถือว่าการศึกษาควรผลิตประชาชนที่สามารถทำงานร่วมกันได้ และช่วยกันสร้างสังคมที่ดี ช่วยให้ทุกสังคมและโลกทั้งโลกเกิดความร่วมมือกันและสามารถแข็งดี ปัญหาของโลกในที่สุด (ชุ่นตา นพคุณ, 2527 : 48)

## องค์ประกอบของการศึกษา

### หลักสูตร

เป็นการกำหนดพฤติกรรมที่ต้องการให้คนเปลี่ยนล่วงหน้า แล้วสร้างเงื่อนไขหรือสภาพแวดล้อม ลักษณะของหลักสูตรที่ประยุกต์แนวความคิดของปรัชญาการศึกษาตามลักษณะนี้ได้แก่หลักสูตร การสอนแบบวัดถูกประสงค์ (Behavioral Objectives) การเรียนทางไกล (Distant Learning) การเรียนการสอนตามโปรแกรม (Programmed Instruction) หรือการศึกษาอิงความสามารถ (Competency - based education) (อุ่นตา นาพดุณ, 2527 : 48)

### ผู้สอน

ลักษณะการศึกษาตามแนวพฤติกรรมนิยม ถือว่าครูเป็นศูนย์กลางของการจัดการศึกษา ครูนีหน้าที่ในการสร้างสภาพแวดล้อมที่เหมาะสมให้เกิดขึ้นแก่ผู้เรียน ตลอดจนการจัดโปรแกรมการเรียนต่าง ๆ เพื่อที่จะให้เกิดพฤติกรรมที่พึงประสงค์ในตัวผู้เรียน การเรียนการสอน จะประสบความสำเร็จหรือไม่มากน้อยเพียงใดนั้น ขึ้นอยู่ที่ความรู้ความสามารถของผู้สอน ในการจัดโปรแกรมการเรียนต่าง ๆ เพื่อให้เหมาะสมกับผู้เรียน (Power, 1982 : 174 -175)

### ผู้เรียน

ผู้เรียนต้องแสดงพฤติกรรมหรือต้องกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามแนวทางที่ผู้สอนให้เลือกกระทำ (Alternative) (สมบูรณ์ ศาลายาชีวิน, 2526 : 129) คือผู้เรียนต้องเป็นผู้กระทำด้วยตนเองมากกว่าเป็นผู้ถูกกระทำ (Elias, 1980 : 88) ในขณะเดียวกันผู้สอนก็จะให้การเสริมแรง (Reinforcement) เพื่อให้ผู้เรียนได้แสดงพฤติกรรมต่าง ๆ ตามเงื่อนไขที่วางไว้

### กระบวนการเรียนการสอน

ลักษณะการเรียนการสอนนั้น ผู้สอนจะสามารถควบคุมพฤติกรรมของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้โดยอาศัยการปรับสภาพภาวะการณ์และวางแผนเงื่อนไขการกระทำ ผู้เรียนจะมีลักษณะเป็นอย่างไรนั้นอยู่ที่เงื่อนไขของผู้สอนและหลักสูตร โดยมีผู้สอนเป็นผู้ชี้นำความคิดและเสนอสิ่งกระตุ้นเพื่อให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ การฝึกฝนเป็นสิ่งสำคัญ เพราะก่อให้เกิดการเข้มแข็งในสิ่งที่เรียน (พวรรณี ช. เจนจิต, 2528 : 211)

# ลัทธิปรัชญาการศึกษามนุษยนิยม (Humanism)

## ความเป็นมา

ลัทธิปรัชญาการศึกษามนุษยนิยม เกิดขึ้นในยุคพีนฟูแห่งอิตาลี (Italian Renaissance) ระหว่างคริสตศตวรรษที่ 14 - 15 ซึ่งมีหลักความเชื่อที่สำคัญคือ “มนุษย์เป็นสิ่งสำคัญที่สุด” และถือหลักสำคัญของการจัดการศึกษา ได้แก่ การส่งเสริมให้คนมีเสรีภาพ (สมบูรณ์ พรรณาภพ, 2519 : 35) เนื่องจากคริสตจักรได้ใช้วาระกรรมทางศาสนาเป็นเครื่องมือในการควบคุมความนิยมดิจของประชาชน ชุมชนมนุษยนิยมเกิดขึ้นเพื่อต่อต้านการครอบงำทางความคิดและสภาพทางสังคมที่ไม่เอื้ออำนวยให้มนุษย์ตัดสินชะตาชีวิตของตนเอง ในสมัยคริสต์ฯที่ 18 กลุ่มนุษยนิยมเพื่อฟื้นฟูมากจนกล่าวได้ว่า เป็นยุคทองของมนุษยนิยม (อุ่นตา นพคุณ, 2527 : 56)

ตั้งแต่ปี ค.ศ. 1950 เป็นต้นมา กลุ่มนุษยนิยมได้ต่อต้านแนวคิดของกลุ่มพฤติกรรมนิยม มากโดยเฉพาะในเรื่องเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมเป็นตัวกำหนดพฤติกรรม การสร้างแบบเรียนสำเร็จรูปของกลุ่มพฤติกรรมนิยมมีจุดอ่อนมาก เพราะมีเพียงไม่กี่คนเท่านั้นที่จะเขียนบทเรียนให้มีประสิทธิภาพได้ (พรรนี ช. เจนจิต, 2528 : 185) ทำให้การเรียนการสอนด้วยประสิทธิภาพไม่บรรลุเป้าหมายประสงค์ เนื่องจากไม่ได้คำนึงถึงความรู้สึกนึกคิดของผู้เรียนเป็นสำคัญ ต้องมีองค์ประกอบด้านความรู้สึกนึกคิดเกี่ยวกับตน การยอมรับตนเอง สมพันธภาพระหว่างบุคคล และระหว่างบุคคลกับสิ่งแวดล้อม เป็นต้น (สมบูรณ์ ศาลายาชีวน, 2526 : 137)

## แนวคิดพื้นฐาน

ปรัชญาการศึกษามนุษยนิยมมีความเชื่อว่าพื้นฐานสำคัญคือสัตว์โลกประเททหนึ่ง มีจิตใจ มีความต้องการความรัก ความชอบชื่นและเชื่อว่ามนุษย์แต่ละคนมีความพยายามที่จะรู้จัก และเข้าใจตนเองและยอมรับในสมรรถวิสัยของตนเอง นอกจากนี้เชื่อว่าข้อบังคับและระเบียบวินัยไม่จำเป็นนัก เพราะทุกคนต่างมุ่งหาแนวทางในการสร้างและปรับปรุงความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ให้แก่ตนเอง ดังนั้นแต่ละคนความมีสิทธิเลือกการกระทำ เลือกประสบการณ์ของตนเอง กำหนดความต้องการของตนเอง ตัดสินใจ เรื่องต่าง ๆ ด้วยตนเอง และเชื่อว่าวิธีการแสวงหาความรู้ สำคัญกว่าตัวความรู้และสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่ออนาคตของผู้เรียนมากที่สุด คือการร่วมมือใน การแสวงหาความรู้ (ปราณี รามสูตร, 2528 : 31 – 32)

## ความเชื่อทางการศึกษา

จุดมุ่งหมายของการศึกษา คือมุ่งที่จะพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ในทุกๆ ด้าน โดยเฉพาะ การมุ่งที่จะให้มนุษย์สามารถที่จะนำตนเองพึ่งตนเองได้ มีความคิดสร้างสรรค์ที่จะทำประโยชน์ แก่สังคม มีอิสระเสรีภาพที่จะเลือกร่วมทำสิ่งต่าง ๆ ที่ไม่ทำให้ผู้ใดเดือดร้อนซึ่งความทั้งตัวเองด้วย (Power, 1982 : 162 – 165) กล่าวโดยสรุปคือ มุ่งที่จะให้มนุษย์สามารถดำเนินชีวิตได้อย่าง สมบูรณ์โดยเน้นที่ภารณ์ของผู้เรียนเป็นสำคัญ (สมจิต ชนสุกาญจน์, 2522 : 166)

### องค์ประกอบของการศึกษา

#### หลักสูตร

ปรัชญาการศึกษามนุษยนิยมมุ่งที่พัฒนาให้บุคคลได้รู้จักและเห็นคุณค่าของตนเอง หลักสูตรเป็นเพียงสื่อที่จะให้คนสามารถบรรลุเป้าหมายเท่านั้นไม่ใช่เป้าหมายสุดท้ายของการ เรียน วิชาที่สอนส่วนมากเน้นด้านสังคมศาสตร์ เช่น สังคมศึกษา การเมือง ศาสนา คุณค่าของ ปรัชญา และวัฒนธรรมต่าง ๆ ที่จะทำให้คนพัฒนาตนเองได้ (Elias, 1980 : 128) ปรัชญาลัทธินี้ เชื่อว่า ความรู้ทางวิชาการต่าง ๆ เป็นเพียงเรื่องของอาชีพ ผู้เรียนควรจะได้มีการพัฒนาตนเอง เช่น รู้จักศักยภาพของตนเอง รู้จักคิด ตัดสินใจ รู้จักพึ่งตนเอง

#### ผู้สอน

ปรัชญาการศึกษาตามแนวมนุษยนิยมถือว่าผู้สอน เป็นทั้งผู้ช่วย ผู้สังเกตการณ์และเป็น ผู้ที่มีจิตใจ ภารณ์ ความรู้สึกที่พร้อมจะปฏิสัมพันธ์กับผู้เรียน เพื่อจะช่วยให้ผู้เรียนได้เกิดความ กระซิ่งในเป้าหมายของการเรียนรู้ ความต้องการของตน งานของผู้สอนเป็นไปในลักษณะเป็น ผู้ช่วยความสะดวกให้กับผู้เรียน กระตุ้นให้กำลังใจให้ความช่วยเหลือ เป็นผู้ร่วมคิดและเป็น เพื่อนกับผู้เรียน ผู้สอนจะต้องเป็นผู้มีความเชื่อ มีความศรัทธาในความเป็นคน การที่จะเชื่อและ ให้วางใจในความสามารถของบุคคลจะช่วยให้บุคคลนั้น ๆ พัฒนาศักยภาพของตนเอง (พารณี ภ. เจนจิต, 2528 : 224 – 225)

## ผู้เรียน

ผู้เรียนปรัชญาการศึกษาเชิงมนุษยนิยมเชื่อว่า โดยธรรมชาติมนุษย์มีลักษณะของการพึงตนเอง ทำอะไรด้วยตัวเอง (Self - motivated) ผู้เรียนตามปรัชญาการศึกษาลัทธินี้ ถือว่า เอาผู้เรียนเป็นสำคัญ (Student Centered) ผู้เรียนสามารถเลือกเรียนสิ่งต่าง ๆ ตามความสนใจ ความต้องการของตนเองได้ ถ้าคิดว่าสิ่งที่เรียนนั้นมีประโยชน์และมีความสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเอง การเรียนรู้ของผู้เรียนมุ่งที่จะให้ผู้เรียนได้ทดลองและค้นคว้าด้วยตัวของเขารเอง โดยมีผู้สอนเป็นผู้ค่อยให้ความช่วยเหลือแนะนำ (Elias, 1980 : 126 – 127) ผู้เรียนจะถูกกระตุ้นด้วยอิทธิพลภายนอกเท่าไหร่ก็ตาม แต่การเรียนรู้จะเกิดขึ้นในอัตราที่เข้าคิดว่า เขาต้องการจะเรียนรู้และการเรียนรู้นั้นจะช่วยให้เข้าบรรลุเป้าหมายอย่างใดอย่างหนึ่ง (อุ่นตา พคุณ, 2527 : 65)

## กระบวนการเรียนการสอน

กระบวนการเรียนการสอนลักษณะเด่นพิเศษของปรัชญาการศึกษาเชิงมนุษยนิยนในด้านกระบวนการเรียนการสอน ก็คือ การเน้นว่า ในการจัดการเรียนการสอนนั้นจะต้องคำนึงถึง อารมณ์ ความรู้สึกของผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคำนึงถึง “ความเป็นคนของคน” ใน การจัดการเรียนการสอน ควรจะให้ผู้เรียนได้มีสมรรถภาพทั้ง 3 ด้านไปพร้อม ๆ กัน คือ ด้านความรู้ (Cognitive) ด้านอารมณ์ความรู้สึก (Affective) และด้านทักษะ (Psychomotor) นั้นคือ ผู้สอนจะต้องฝึกให้ผู้เรียนได้รู้จักคิด รู้จักใช้เหตุผล มีความซื่อ善良หรือทัศนคติที่ดีต่อสิ่งที่จะเรียน และที่สำคัญก็คือ ผู้เรียนจะต้องได้ลงมือกระทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยตนเอง (พวรรณี ช. เจนจิต, 2528 : 228)

## ลัทธิพุทธปรัชญาการศึกษา (Buddhism)

### ความเป็นมา

พุทธปรัชญา หมายถึง ความรู้แจ้งของผู้รู้ ความรู้แจ้งในที่นี่คือ ความรู้แจ้งในความจริง ของสิ่งทั้งหลาย ทั้งที่เป็นกฎธรรมและนามธรรม ความรู้แจ้งดังกล่าวไม่เกิดจากการเล่าเรียนฝึกฝน จำแนกแยกย่อย และคิดค้นด้วยเหตุผลตามที่เป็นจริงจนกระทั่งได้พบกับความเป็นจริงหรือ

ศีลธรรมในที่สุด (จิตกร ตั้งเกษมสุข, 2525 : 76) เป็นเวลาหลายร้อยปีมาแล้วที่ประเทศไทยได้ยึดถือเอาพุทธธรรมเป็นแนวทางในการจัดการศึกษา โดยมีวัดและพระสงฆ์เป็นผู้มีบทบาทในการจัดการศึกษาเป็นอย่างมาก ต่อมาประเทศไทยได้จัดการศึกษาตามแบบอย่างของประเทศตะวันตกจนถึงปัจจุบันนี้ ทำให้การจัดการศึกษาเกิดปัญหาขึ้นหลายประการ เพราะ “พบว่ามีความขัดแย้งไปกันไม่ได้สนิทสนมกับค่านิยมและนิสัยของคนไทย ๆ ผลที่สุดปรัชญาต่างประเทศที่ส่งเข้ามานั้นดูเสื่อมคลาย ไร้ความหมายและไม่ยั่ง persistence แก่การศึกษาของไทยกว่าที่ควร” (เอกวิทย์ ณ ถลง, 2512 : 183 – 197) ดังนั้นนักการศึกษาของไทยนั้นพยายามนำหลักพุทธธรรมมาเป็นปรัชญาแม่บทในการจัดการศึกษาไทย และงานชิ้นแรกที่พยายามจะเสนอปรัชญาการศึกษาไทยอย่างมีระบบคือ ผลงานของศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชา บัวศรี ท่านได้เขียน “พุทธศาสนา กับการศึกษาแผนใหม่” (สาขาวิชา บัวศรี, 2513 : 4 – 40) โดยเสนอระบบปรัชญาการศึกษาที่ยึดหลักพุทธธรรมในพระพุทธศาสนาเป็นปรัชญาแม่บท เป็นผลงานที่ได้รับความสนใจและมีผู้วิจารณ์ความถูกต้องของปรัชญาการศึกษานี้กันมาก แต่นับว่าเป็นก้าวแรกที่มีผู้สนใจปรัชญาการศึกษาไทยกันอย่างจริงจัง หลังจากนั้นได้มีนักการศึกษา นักปรัชญาและผู้รู้อีกหลายคนท่านพยายามเสนอแนวคิดในการนำพุทธปรัชญา มาเป็นปรัชญาการศึกษาให้ได้เนื้อหาสาระที่ชัดเจนยิ่งขึ้น (สมนึก พวงพوا, 2531 : 74)

## แนวคิดพื้นฐาน

พุทธปรัชญา มีความเชื่อว่าธรรมชาติที่แท้จริงของมนุษย์คือทุกข์ จุดมุ่งหมายของการศึกษาในทัศนะของพระพุทธศาสนาคือการหลุดพ้นจากทุกข์ เพาะะฉะนั้น การศึกษาจึงเป็นอุปกรณ์ที่เพื่อบรรลุความมุ่งหมายนี้ทั้งในแง่โลกของศาสนา ธรรมชาติของมนุษย์ในแง่chein ๆ อาจนำมาอธิบายในแง่ของการศึกษาเพิ่มเติมได้อีก เช่น ในแง่ของกรรม หมายถึง ความก้าวหน้าหรือความเสื่อมทางการศึกษาขึ้นอยู่กับตนเอง ในแง่ของปฏิจจสมุปบาท หมายถึง ธรรมชาติสัมพัทธ์ ของมนุษย์ต้องพิจารณาสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ในแง่ไตรลักษณ์หมายถึงธรรมชาติที่มีลักษณะเปลี่ยนแปลงได้ด้วยวิธีการศึกษา ดังนี้เป็นต้น (วิจิตร เกิดวิสิษฐ์, 2520 : บทคัดย่อ)

## ความเชือทางการศึกษา

### จุดมุ่งหมายการศึกษา

จุดมุ่งหมายการศึกษาของพุทธปัชญาการศึกษานั้นได้มีผู้กล่าวไว้หลายท่านดังนี้ พุทธทาสภิกขุ (2528 : 121) ได้กล่าวว่า “การศึกษานี้เพื่อมนุษย์จะได้มีโอกาสได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้โดยการทำลายเสียซึ่งสัญชาตญาณอย่างสัตว์ และมีการประพฤติกระทำอย่างมนุษย์ที่มีใจสูงโดยสมบูรณ์” ทั้งนี้ เพราะสัญชาตญาณที่มีความเห็นแก่ตัวอย่างมากก็คือสัญชาตญาณอย่างสัตว์นั่นเอง สาโรช บัวศรี (2528 : 7) ได้กล่าวว่าความมุ่งหมายของหลักการศึกษาคือ

1. เพื่อให้รู้จักตนเอง (รู้จักขันธ์ 5) และรู้จักทุกข์หรือปัญหาของตนเองอันย่อมสืบเนื่องมาจากกุศลภูมิ และเพื่อจะได้นำตนให้หลุดพ้นไปจากทุกข์หรือปัญหานั้น ๆ
2. เพื่อให้เกิดความรู้และความสามารถที่จะคิดเป็น (รวมเรียกว่าปัญญาธรรม) ตลอดจนทั้งความรับผิดชอบและสมรรถภาพทั้งปวง อันเป็นเครื่องมือในการดับทุกข์หรือแก้ปัญหาและปรับปรุงสภาพของสังคมและของตัวมนุษย์เอง
3. เพื่อให้เกิดคุณธรรมและศีลธรรมขึ้นในใจ สำหรับช่วยสร้างสัมพันธภาพอันดีในหมู่มนุษย์ก่อให้เกิดสันติสุขในสังคม

จุดมุ่งหมายการศึกษาตามหลักพุทธปัชญาการศึกษามุ่งให้เด็กเป็นผู้มีคุณธรรมปราศจากการเห็นแก่ตัว เป็นผู้รู้จักตัวเอง รู้จักแก้ปัญหาในชีวิตและอยู่ในสังคมอย่างมีความสุข

### องค์ประกอบของการศึกษา

#### หลักสูตร

หลักสูตรของพุทธปัชญาการศึกษาที่เน้นการฝึกฝนอบรมทางด้านจิตใจและคุณธรรมของเด็กเป็นสำคัญ ส่วนวิชาชีพอื่น ๆ นั้นให้เลือกเรียนได้ตามความเหมาะสมเพื่อประโยชน์ในชีวิตประจำวัน พุทธทาสภิกขุ (2512 : 77 – 92) ได้กล่าวถึงหลักสูตรที่ประกอบด้วยแผนการศึกษา 4 อย่างคือ

1. พุทธศึกษา นอกจากให้รู้หนังสือแล้วจะต้องมีความรู้ในเรื่องที่สำคัญที่สุดในชีวิตคือรู้ว่าเกิดมาทำไม เกิดมาเพื่ออะไร คำตอบคือ เกิดมาเพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์ควรจะได้

2. จริยศึกษา ต้องอบรมให้รู้จักทำลายความเห็นแก่ตัว หรือความเห็นแก่ตัวพวกรของตัว ต้องเต็มไปด้วยความสามารถ ความมัชัยส์ธรรมากขึ้นทุกที ๆ

3. พลศึกษา คือการศึกษาเพื่อให้มีกำลัง ต้องประกอบด้วยกำลังสองประภาก คือกำลังทางวัตถุและกำลังทางวิญญาณหรือกำลังทางจิต เพราะต้องฝึกให้จิตมีสมาร์ทจึงจะสามารถควบคุมบังคับกำลังกายให้เดินถูกทางได้

4. นัดศึกษา คือวิชาชีพทุกแขนงทั้งภาคปฏิบัติและภาควิชาการ เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ และวิชาชีพเป็นอุปกรณ์ในการเลี้ยงชีพ เป็นหนทางให้มุขย์ได้เสาะแสวงหาสิ่งที่ดีที่สุด ที่มนุษย์ควรจะได้รับ

หลักสูตรของพุทธปรัชญาการศึกษานั้นเนื้อหาของหลักสูตรจะต้องประกอบด้วย 2 ส่วน ในกฎคือ 'เนื้อหาที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพส่วนหนึ่ง และเนื้อหาที่จำเป็นต่อการพัฒนาในด้านจิตใจอีกส่วนหนึ่ง' (จิตรากร ตั้งเกษมสุข, 2525 : 79) เพราะการพัฒนาความเป็นมนุษย์ (Manhood) จะต้องพัฒนาทั้งทางด้านวัตถุและทางด้านจิตใจไปพร้อม ๆ กัน ธรรมชาติเป็นแหล่งวิทยากรในทุกชนิด ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรงด้วยวิธีการที่ประยุกต์และสอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น

ความแปลกลใหม่และเปลี่ยนแปลงไม่จำเจคือจัดห้องเรียนให้น่าสนใจอยู่เสมอ เช่น การจัดห้องเรียนพิเศษตามลักษณะวิชาที่เรียน มีการตกแต่งห้องเรียน สื่อต่าง ๆ ในโอกาสที่สำคัญ มีการเปลี่ยนกลุ่มเด็กนักเรียน เปลี่ยนรูปแบบการจัดที่นั่งเรียน ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความสนใจ ไม่รู้สึกจำเจเบื่อหน่าย

ความสะอาดมีระเบียบและเรียบง่าย เป็นการจัดสภาพแวดล้อมเพื่อฝึกลักษณะนิสัยและฝึกหัดอบรมการประพฤติปฏิบัติซึ่งต้องกระทำอย่างสม่ำเสมอ สภาพของห้องเรียนและวัสดุ อุปกรณ์ที่ใช้ไม่จำเป็นต้องมีราคาแพงหรูหรา แต่ต้องกดขันเรื่องให้มีความสะอาดเป็นระเบียบ เรียบร้อยอยู่เสมอ

## ผู้สอน

พุทธปรัชญาการศึกษาเชื่อว่าครูผู้สอนเป็นผู้ที่มีคุณธรรมมีความเป็นกัญญาณมิตรต่อเด็ก ตั้งใจสอนด้วยความมุ่งหวังจะให้ศิษย์เป็นคนที่มีคุณธรรมของสังคม ครูผู้สอนจะต้องเป็นผู้ที่มี

-ความรู้ดี ปฏิบัติได้จริง และมีวิธีสอนหลาย ๆ แบบที่สามารถเร้าใจให้เด็กสนใจได้เป็นอย่างดี (สมนึก พวงพวา, 2521 : 84)

**แสง จันทร์งาม (2526 : 24 – 30)** กล่าวถึงลักษณะครูที่ดีตามหลักพุทธปรัชญาการศึกษาว่าความมีคุณสมบัติดังนี้

1. มีความกรุณาเป็นพื้นฐานของจิตใจการสอนเน้นมุ่งให้ผู้เรียนพ้นจากความทุกข์ไม่นหวงผลตอบแทน
2. ไม่ถือตัว ไม่นอยยโส ไม่ถือศักดิ์ศรี
3. มีความอดทน ใจเย็น
4. มีความยุติธรรม ไม่เห็นแก่หน้า ไม่เข้าข้างผู้เรียนบางคน หรือชอบผู้เรียนบางคน
5. มีความรอบคอบ พิจารณาถี่ถ้วน ไม่ตัดสินใจอย่างทุนหันพลันแล่น
6. มีความประพฤติน่าเคารพนุช่า เป็นแบบอย่างที่ดีทางความประพฤติ ครูจะต้องเป็นผู้ชี้แนะและผู้นำจะต้องปฏิบัติในสิ่งที่ตนสอน
7. รู้จักสติปัญญาของผู้เรียน และปรับปรุงวิธีการสอนของตนให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละคนหรือแต่ละกลุ่ม

### **ผู้เรียน**

พุทธศาสนา ก็ได้กล่าวถึงลักษณะของผู้เรียนตามหลักพุทธปรัชญา สรุปได้ว่า ชีวิตนักศึกษาที่แท้จริงจะต้องเป็นไปในลักษณะที่ใกล้ชิดบรมธรรมยิ่งขึ้นไปทุกที กล่าวคือ ต้องเป็นตัวของตัวโดยธรรม ไม่ใช่เป็นตัวของตัวโดยกิเลส ชีวิตประจำวันของนักศึกษาจะต้องให้เต็มอยู่ด้วยการศึกษาที่ถูกต้องคืออยู่ในระบบที่เรียกว่า Plain Living – High Thinking กล่าวคือ Plain Living คือกินอยู่อย่างต่ำ High Thinking คือการกระทำอย่างสูง หมายถึงมีความเป็นอยู่อย่างง่าย ๆ เพื่อไม่ให้โอกาสแก่กิเลส แต่มุ่งกระทำให้สูงที่สุดในด้านทางจิต ทางวิญญาณได้แก่ บรมธรรม (พุทธศาสนา ก 2529 : 76 - 98)

พระราชนูนิ (2518 : 134 - 135) ได้กล่าวถึงหน้าที่และบทบาทของผู้เรียน สรุปได้ว่า ผู้เรียนมีหน้าที่โดยตรงคือการสร้างการศึกษาให้เกิดขึ้นแก่ตนหรือการทำตนให้เป็นผู้มีการศึกษาโดยการรู้จักใบปะยิชน์จากกัลยาณมิตรและการรู้จักริดที่เรียกว่าโโยนิโสมนสิการเท่าที่ยังผลให้

เกิดปัญญาที่แท้จริงพ่วงมาด้วยอิสรภาพและความกรุณา ผู้เรียนที่ได้รับผลสำเร็จจากการศึกษา แค่จะเจริญของงานขึ้นในแนวทางของอัตถะ 2 อย่าง คือ

1. อัตถะ ประโยชน์ตน คือ ความเจริญของงานที่เป็นประโยชน์แก่ชีวิตของเข้า “ได้แก่ ความของงานแห่งสติปัญญาและคุณธรรม

2. ปรัตถะ ประโยชน์เพื่อผู้อื่น เช่น รู้จักความรับผิดชอบต่อสังคมต่อส่วนรวม รู้จักรักษาและเปียบวินัยของสังคม คือ ชีวิตของเข้าได้เกื้อกูลแก่ผู้อื่นเพื่อประโยชน์ชีวิตที่ร่วมกัน ของคนทั้งหลายด้วย

วิจิตร เกิดวิสิษฐ์ (2520 : 189) กล่าวว่าบทบาทของผู้เรียนในทศนะของพุทธปรัชญาอันนี้ เน้นเรื่องวินัยหรือการปฏิบัติตามแบบแผน แต่ไม่ได้หมายความว่าไม่ได้มีการลงเสริมให้รู้จัก กำหนดแบบอย่างหรือหรือแบบแผนของตนเอง พุทธปรัชญาสนับสนุนให้มีเสรีภาพทางการคิด (โภนิโสมนสิการ) และเลือกแบบแผนที่ต้องถูกแล้ว (ธมุกิจย) แต่ต้องเป็นไปตามเหตุผลและข้อ ตัดสินใจอันเหมาะสมทางจริยะในหลาย ๆ แห่ง

### กระบวนการเรียนการสอน

การเรียนการสอน ตามแนวพุทธปรัชญาการศึกษานั้นเป็นการจัดโดยคำนึงถึงสภาพ แวดล้อม แรงจูงใจ และวิธีการสอนให้ศิษย์เกิดครรثราที่จะเรียนรู้และได้ฝึกฝนวิธีการคิดโดย แบบคลาย นำไปสู่การปฏิบัติงานประจำจริง เนยกว่า การสอนโดยสร้างครรรಥราและโนนิโสมนสิการ (แปลว่า การทำใจโดยแยกคาย หรือคิดถูกวิธี หมายถึง การคิดอย่างมีระเบียบหรือคิดตามแนว ทางของปัญญา) โดยมุ่งเน้นให้ครูเป็นกัลยาณมิตรของศิษย์ ครูผู้สอนกับศิษย์มีความสัมพันธ์อัน ดีต่อกัน และศิษย์ได้มีโอกาสคิดแสดงออกปฏิบัติอย่างถูกวิธีจนสามารถใช้ปัญญาแก้ปัญหาได้ อย่างเหมาะสม (สุมน อุਮรวัฒน์, 2528 : 84)

เสถียร ชาวไทย (31, 8 : 17 - 18) ยังได้กล่าวอธิบายเกี่ยวกับการเรียนการสอนตาม หลักศาสนาว่า การศึกษาตามหลักพุทธศาสนา มี 3 ขั้นได้แก่

1. เป็นขั้นควบคุม ฝึกหัดพฤติกรรมทางกายและทางคำพูดโดยมุ่งให้แสดงเฉพาะ พฤติกรรมที่ดีอันไม่เป็นโทษแก่ตนเองและคน

2. เป็นขั้นควรคุณฝึกหัดจิตใจโดยตรง มุ่งให้บุคคลได้รู้จักบังคับจิตใจตนเอง รู้จักคิดและแสดงความคิดเห็นของมาเฉพาะสิ่งที่เป็นความดี ก่อให้เกิดความสร้างสรรค์ตลอดจนรู้จักทำจิตใจให้สงบได้เรียกว่า สมานิ

3. เป็นขั้นสูงสุดแห่งการศึกษา มุ่งให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจในวิชาการต่าง ๆ และมีความรู้ความเข้าใจในสภาพความเป็นจริงของชีวิต ซึ่งมีทั้งความสมหวังและความไม่สมหวัง เรียกว่า ปัญญา

นอกจากกระบวนการเรียนการสอนที่ได้กล่าวมาแล้ว รัตนาร ชัยศรี (38, 5 : 47 - 48) ยังได้กล่าวในเรื่องเดียวกันนี้ว่า กระบวนการเรียนการสอน ขั้นแรก เรียกว่า ศีลสิกขา ได้แก่ การศึกษาเรื่องระเบียบวินัย เพื่อแก้ไขปัญหาพื้นฐานคือทางกายและทางว่าจ่า ขั้นที่สอง คือ สมานิ สิกขา การศึกษาที่ฝึกควบคุมจิตใจ พฤติกรรมใดโดยจะไม่มีว่าจะเป็นทางกายหรือทางว่าจ่า ย่อมมีสาเหตุมาจากใจนั้นเอง ขั้นที่สาม ปัญญาสิกขา เป็นการศึกษาขั้นสูงสุด เป็นความรู้ที่เข้าใจในสภาพความเป็นจริงด้วยตนเอง

การเรียนการสอนตามแนวพุทธปรัชญาเป็นการศึกษาตามลำดับขั้นของไตรสิกขา ขั้นประกอบด้วย ศีล สมานิและปัญญา การเรียนการสอนอาจมีได้หลาย ๆ วิธีด้วยกัน ทั้งนี้แล้ว แต่ความเหมาะสมแต่ต้องเป็นวิธีที่เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจและต้องควบคู่กันไปกับการฝึกฝน ทางด้านคุณธรรมด้วย